

stadig mulighed for at studere dem, nemlig paa Bornholm, hvad forf. ikke synes at have været klar over.

Naar det (p. 89) hævdes, at skvatmøllerne ca. aar 1600 næsten overalt var forsvundet, saa er det sikkert en forhastet slutning. Baade i forordningerne af 1588, 1617, 1639, 1643 og endelig i Danske Lov af 1683 tales der om skvatmøllernes afskaffelse. Men ialtfald indtil det sidstnævnte aar maa de have eksisteret og det endog i ret betydeligt antal. Og talen er slet ikke om at afskaffe dem over en bank. I D. L. 5.11.4. undtages udtrykkeligt de skvatmøller, »som der af Alders Tid haver gaaet Landgielde af, og i Søskinde Skifte, eller andre Skifter, ere gangne paa Lod, og bevisis at regnis for Landgielde«. Naar staten blot fik sine afgifter af dem, havde den intet imod, at møllerne bestod.

Et andet vigtigt spørgsmaal, som forf. desværre kun behandler ret svævende, er møllernes særstilling i deres egenskab af jordbrugere (p. 182 og 335—336). Det hævdes, at deres jordtilliggende som regel har været unddraget fællesskabet, og at møllerne derfor har haft et bedre landbrug end landsbyernes og ligesom herregaardenes har tjent som forbillede baade med udskiftning og dyrkningsmaade. Synspunktet er interessant, men det skal dog siges, at for Sønderjylland, hvor udskiftningen er behandlet af Troels Fink, synes forholdet ikke at gælde. Der tiltrænges en nærmere undersøgelse af hele sagen.

En ting savnes i bogen, der dog ellers berører saa mange spørgsmaal. Det er en behandling af selve mølleværkets historie, f. eks. hvornaar de forskellige kværntyper optræder. Det har ogsaa sin betydning for bedømmelsen af møllernes effektivitet.

Det bedste afsnit er forsaavidt det sidste, hvor der foretages en jævnførelse med det øvrige land.

Holger Rasmussen.

Godshistorie.

Det Classenske Fideicommis gennem 150 Aar. Af *Harald Jørgensen* og *Fridlev Skrubbeltrang*, udgivet af Det Classenske Fideicommis. 1942.

Den 24. Marts 1942 havde Det Classenske Fideicommis virket i 150 Aar. I den Anledning har Fideicommisset ladet sin Historie skrive af Socialhistorikeren, Arkivar *Harald Jørgensen* og Landbrugshistorikeren, Dr. phil. *Fridlev Skrubbeltrang*. Resultatet er blevet et stateligt Værk paa 600 Sider i smukt Udstyr og fuldt af gode Illustrationer. Forfatterne har delt Arbejdet paa den Maade, at Harald Jørgensen har skrevet Fideicommissets »almindelige Historie«, medens Skrubbeltrang har udarbejdet de underlig-

gende Godsers Historie samt skrevet om Den Classenske Agerbrugsskole paa Næsgaard.

Skildringen strækker sig fra Fideicommissets Oprettelse ved Generalmajor Johan Frederik Classens testamentariske Gave til det danske Samfund og op til i Dag. Selve Stifterens Liv og Levned forudsætter Værket i det store og hele bekendt, hvad der er Grund til, da der allerede er givet flere omfattende Skildringer af denne mærkelige Personlighed, der var theologisk Kandidat og blev dansk Rustningsfabrikant i den store Stil, Storgodsejer m. v., og som efterlod de Rigdomme, han paa denne Maade skaffede sig, til humanitære Formaal. Den første samlede Redegørelse blev givet i 1887 af C. Nyrop, og senere (1923) har Astrid Paludan-Müller skrevet et større Værk om ham. Enkelte Sider af hans Virke fremdrages dog ogsaa heri; saaledes uddybes det bemærkelsesværdige Forhold, som allerede Nyrop var inde paa, at denne store Filantrop var en temmelig haard Godsejer overfor sine Fæstebønder. Men ellers er Bogens Hovedindhold en detailleret Gennemgang af Fideicommissets Indsats i de forløbne 150 Aar. Dets Hjælp til Syge og Fattige, Reconvalescenter og Børn, dets Støtte til Skoler, Biblioteker og til Videnskaben har været undergivet Tidens skiftende Vilkaar. Første Halvdel af det 19. Aarhundrede var en vanskelig Tid, Aarhundredets sidste Del fremviste derimod stor Fremgang i Virksomheden, og efter Socialreformen i 1933 kunde Fideicommisset lægge sin Virksomhed helt om, fordi det Offentlige nu i helt anden Grad end tidligere aflastede det for en Del af dets Opgaver.

Bogen er et Festskrift og giver sig ikke ud for andet og mere. Forfatterne har saaledes f. Eks. givet Afkald paa at dokumentere deres Oplysninger ved Kilde- og Litteraturhenviisninger, idet en saadan Dokumentation vilde have givet Bogen et Skær af at være en kritisk historisk Udredning, noget en Behandling af et saadant Emne, der skal føres op til Dato, vel daarligt kan blive. Paa Grund af de Hensyn, der naturligt tages ved Omtalen af nyere Forhold og af nulevende eller nylig afdøde Personer, kommer Værket til at falde i to Dele, hver med sin Værdi for Læseren. Ved Behandlingen af de ældre Tider viser Forfatterne en udstrakt Viden, ikke alene m. H. t. Fideicommissets Virke, men i det hele taget angaaende Tidens sociale og landøkonomiske Problemer. Bogen bliver derved af Interesse ogsaa for andre end den, der specielt beskæftiger sig med det Classenske Fideicommiss. Som Eksempel kan nævnes det Indblik, man faar i, hvorledes en filantropisk Institution i det 19. Aarhundrede rent forretningsmæssigt arbejdede med sine Pengemidler. Interessant

er bl. a. Oplysningen om, at det var for de Penge, der blev frigjort ved Salget af det falsterske Fæstegods til Bønderne selv, at De Classenske Boliger i København blev bygget. Man slog derved to Fluor med eet Smæk: afhjælp en vanskelig Boligsituation for københavnske Arbejdere og fik sine ledige Penge anbragt i solide Værdier. — Det er Skade, at der ikke findes et Sagregister til Hjælp for den, der vil søge Oplysninger om et enkelt Omraade. — De Afsnit, der omhandler de nyere og nyeste Tider, er gennemgaaende holdt i en refererende Tone, der er velgørende saglig, men ikke gør dem til særlig spændende Læsning. Dette sammen med de mange — ogsaa mindre væsentlige — Detailler faar dem til at virke langtrukne. De rummer imidlertid en Del personalhistoriske, statistiske o. lign. Oplysninger af Værdi. Til Indførsel i det personalhistoriske Stof findes et Personregister.

Sigurd Jensen.

Børglum Kloster.

Peter Riemann: Børglum Klosters Historie fra de ældste Tider til vore Dage. Hjørring. 1941.

Klostrene har i Middelalderens Danmark været en Faktor i Samfundet af stor Betydning, økonomisk, socialt, politisk, religiøst og kulturelt. Ikke desto mindre har dansk historisk Forskning hidtil kun i ringe Grad gjort Klostrenes Historie til Genstand for større Undersøgelser. Vilhelm Lorenzen har udført en Bedrift ved Udgivelsen af en smuk Serie Publikationer om snart sagt alle danske Klostres Bygningshistorie. Men dette er kun en enkelt Side. Tilbage bliver at skrive de enkelte Klostres almindelige Historie. Her er en værdig Opgave for Lokalforskningen. Først naar vi besidder en Række Skildringer af enkelte Klostre, vil den endnu større Opgave kunne løses, at skrive en almindelig Fremstilling af Klostrenes Betydning for det danske Samfund, en dansk Klosterhistorie. Lokalhistorien kan her gøre et nyttigt Stykke Forarbejde for »Rigshistorien«. Et Bidrag hertil er Højskolelærer, cand. theol. Peter Riemanns Bog om Børglum Kloster. Det er den utrættelige Lokalhistoriker, Postmester Klitgaard, som har opfordret Forfatteren til at gaa i Gang med Emnet, og »Historisk Samfund for Hjørring Amt« har staaet for Udgivelsen.

Børglum Kloster har haft en vekslende Skæbne gennem Tiderne. Oprindeligt har det været en Kongsgaard, Sæde for Kon-